

ÉVFORDULÓK

Zrínyi Miklós születésének 400. évfordulója (Csáktornya, 1620. május 3.)

Zrínyi Miklós születésének idejére és helyére alig néhány éve derült fény egy meghívólevél segítségével, amely a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában található. A Habsburg Monarchia XVII. századi befolyásos politikusának, hadvezérének, egyben a magyar és horvát irodalom közös alakjának évfordulója kapcsán villantjuk fel a korszak magyarországi főnemeseinek házassági stratégiáját.

A Zrínyi család felemelkedését a Szigetvárat védő Zrínyi Miklóshoz köthetjük, aki a XVI. század közepén a familia horvátországi birtokait mind északabbra tolvaa a Magyar Királyság és a hozzá mintegy fél évszázada kötődő Horvát Királyság legmeghatározóbb főnemességé vált.¹ A család a két, perszonálunióban lévő országon kívül azonban egy harmadiknak is fontos familiái közé tartozott: a Habsburg Monarchiának! Az a sok tartományból álló terület, amelynek élén a Habsburg-család tagjai álltak éppen ekkor, idősebb Zrínyi Miklós életében kezdett egy olyan állammá válni, ahol a monarchia főnemesei családjai egyszerre szolgálták saját tartományukat és a monarchia uralkodóját.²

A Zrínyiek esetében ezért teljesen természetes volt, hogy horvát és magyar nemesként Horvátországhoz épp úgy kötődtek, ahogy a Magyar Királysághoz, amelynek főméltóságai voltak, vagy a Habsburg Monarchiához, amely uralkodójának örök hűséggel tartoztak. Az uralkodónak kijáró hűségen túl azonban még nagyon sok minden kötötte e családokat a monarchiához, mindenekelőtt: bécsi rezidenciáik, a bécsi udvarban töltött idő és a házassági kapcsolatok. A nemesi társadalom középrétegéből érkezett Zrínyi Miklós ezt nagyon hamar felismerte. A magyarországi főnemeseink közül szinte elsőként vásárolt a bécsi Freyungon házat, fia, György pedig Rudolf és Ernő főherceg bécsi udvartartásában apródként, majd II. Miksa császár étkefogójaként szolgált.³

Zrínyi Miklós házassága is jelzi a váltást: első felesége, Katarina Frankopan (Frangepán Katalin) még a horvát nemességhez való kapcsolatát jelezte, míg második házassága már a monarchia családjai közé emelte: Monyorókerék várában 1564 őszén a cseh Eva z Rožmberkát (Eva von Rosenberget) vezette oltár elé. E házasságból származó fia, János már teljesen Csehországban nevelkedett, cseh felesége lett Marie Magdaléna z Kolovrat személyében, és ma is Rožmberk nad Vltavou várában van eltemetve. Bátyja, a bécsi udvarban szolgáló György Muraszombatban Anna von Arcót, a tiroli származású, de a magyarországi hadszíntéren harcoló Pyrcho Graf von Arco és Széchy Margit leányát, majd annak halálát

1 Varga Szabolcs: Leonidasz a végvidéken: Zrínyi Miklós (1508-1566). Budapest–Pécs, 2016.

2 Pálffy Géza: A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században. Budapest, 2016.

3 Pálffy Géza: Egy horvát–magyar főúri család a Habsburg Monarchia nemzetek feletti arisztokráciájában. A Zrínyiek határon átívelő kapcsolatai. In A Zrínyiek a magyar és a horvát történelemben. Szerk.: Bene Sándor–Hausner Gábor. Budapest. 2007. 39–65.

követően a stájerországi Radkersburgban a stájer Sophie Barbara von Stubenberg vezetett oltár elé. Zrínyi leányai házasságaival a családot már nem a monarchia, hanem a Magyar Királyság főúri elitjéhez kapcsolta. Hét leányát a legelőkelőbb magyar családokból (Balassi, Batthyány, Bánffy, Forgách, Homonnai Drugeth, Országh, Perényi, Thurzó) származó ifjak vették el, akik közül azonban többen ifjúkorukban apródként, étekgóként vagy pohárnokként szolgáltak a bécsi udvarban.⁴

A radkersburgi nászból született ifjabb Zrínyi György így már nyomban egy nagyon vegyes, a monarchia több tartományából származó rokoni körbe született. Az ifjú Zrínyi Thurzó György udvarában nevelkedett, majd feleségét is a magyarországi főúri elit tagjai közül választották: 1616 telén Bánffy Gáspár leányával, Máriával jegyezték el egymást, de végül Széchy György leányát, Magdolnát vette el. Az 1616 augusztusában megtartott eljegyzést követően az esküvőre a muraszombati várban került sor 1619. május 19-én.⁵ A késelemben a birtokok elosztásának is lehetett szerepe, de annak is, hogy Zrínyi György katolikus hitre térésére is az esküvő évében került sor.⁶ E házasságból született a most ünnepezt Zrínyi Miklós, a XVII. század második felének meghatározó politikusa, hadvezére és egyben a magyar és horvát nyelvű irodalom kiemelkedő alakja.

De honnan is tudunk arról, hogy a főnemesi családok, az ország leghatalmasabb urai hol és kivel házasodtak, illetve mikor születtek pontosan? Ez utóbbi kérdés egyben arra is rávilágít, hogy a 400 évvel ezelőtt született Zrínyi Miklós születésére végül melyik napon is került sor!

A korszak családjainak hatalma nem csupán azokon a hatalmas birtokon alapult, amelyek megalapozták befolyásukat, hanem a politika irányítóiként a családok és azok tagjainak kapcsolati hálózata nagyon fontos szerepet játszott. A főúri eljegyzések, házasságok, gyermekeik születése vagy a temetések mind a korszak kiemelkedő eseményei voltak. Mint ilyenek kiváló lehetőséget nyújtottak arra, hogy az egymással egyébként is szoros rokoni és politikai kapcsolatban álló családok, sőt, az ország politikájában résztvevő rendiség összes tagja itt találkozzon. Nem csupán a családi levéltárakban, de vármegyei vagy szabad királyi városi archívumokban is számos olyan levelet találhatunk, amelyben ilyen és ehhez hasonló eseményre hívják meg a hasonlóan nagyhatalmú családok tagjait, az adott személlyel szoros alárendeltségben álló köznemeseket, a környező vármegyék és városok küldöttjeit. A meghívottak köre egyben rámutat arra is, hogy az esemény központjában álló főúr milyen szerepet töltött be az ország közigazgatásában és politikai életében. Az ország vezetőjének számító személyek esetében maga az uralkodó is követői személyében részt vett, és emlékeztet, a család által azután évszázadokig őrzött ajándékkal kedveskedett.⁷ A résztvevők a drága ajándékok hosszú sorát igyekeztek beszerezni: Zrínyi György és Anna von Arco esküvőjére a nászanya, Széchy Margit az alsó-magyarországi bányákból kért e célra 200 márka (kb. 50 kilogramm!) súlyú ezüstöt.⁸ A szabad királyi városok ennél jóval csekélyebb értékű, de még így is nagyon drága ajándékokkal – drága kelyhekkal, arany- vagy ezüstpoharakkal – készültek egy-egy ehhez hasonló alkalomra. A meghívók

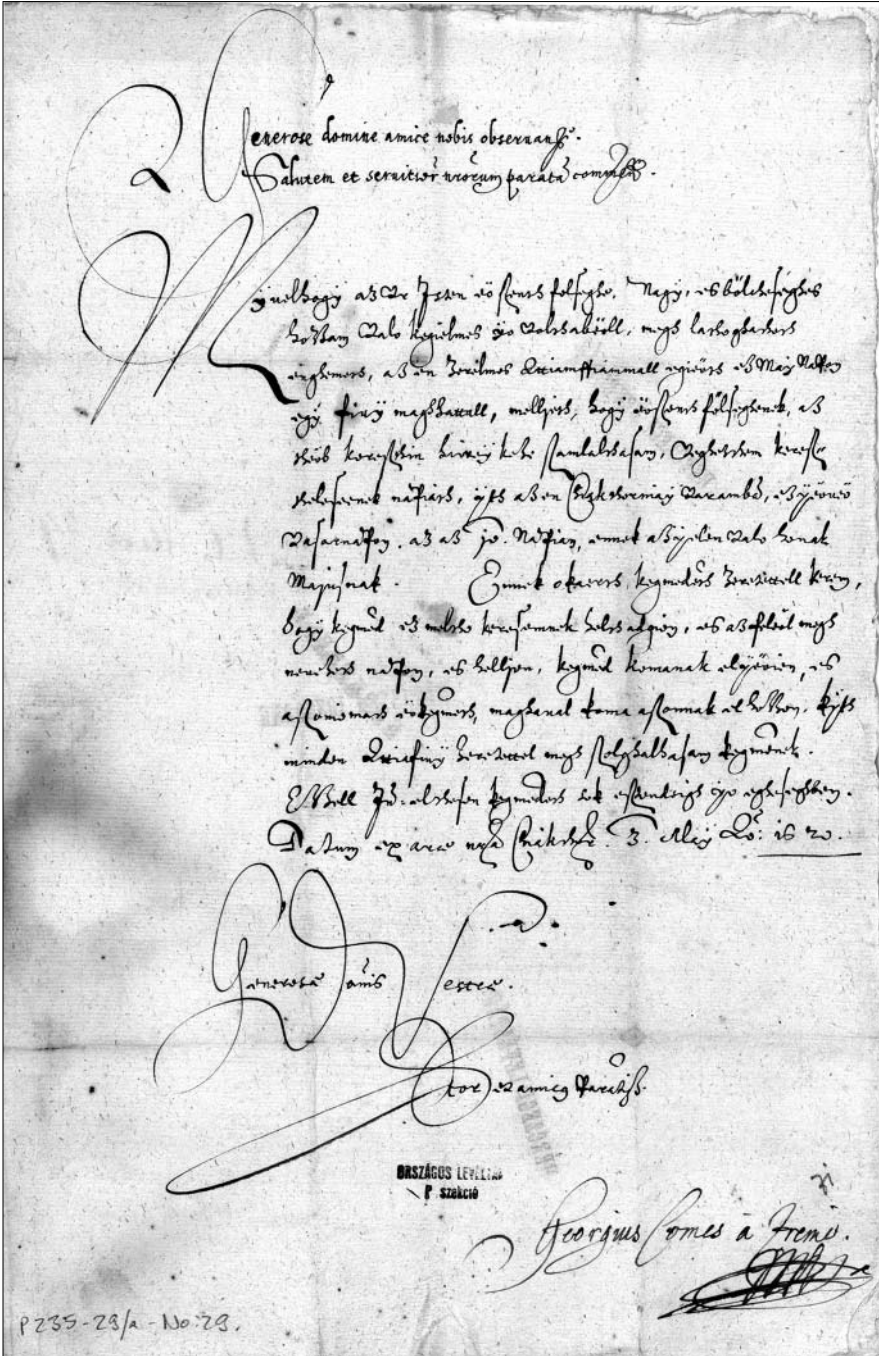
4 Pálffy Géza: *Költő és hadvezér? Hadtörténelmi Közlemények* 127. 2014. 867–880.

5 *Hanák Béla*: *Genealógiai tévedések a XVI–XVII. századi arisztokrata családoknál. Matrikula. A Magyar Családtörténet-kutató Egyesület kiadványa.* III. 2013. 4. sz. 15–33., 31.

6 *Buzási Enikő*: *Zrínyi és a késő reneszánsz vitézi allegória.* In *Galavics Géza–Herner János–Keserű Bálint* (szerk.): *Collectanea Tiburtiana. Tanulmányok Klaniczay Tibor tiszteletére.* Szeged, 1990. 431–442., 440.

7 *H. Németh István*: *Információszerzés és hírközlés a felső-magyarországi városokban.* In *Peterscsák Tivadar–Berecz Máttyás* (szerk.): *Információáramlás a magyar és török végvári rendszerben.* Eger, 1999. 117–127.

8 *Österreichisches Staatsarchiv, Finanz- und Hofkammerarchiv, Alte Hofkammer, Ungarisches Münz- und Bergwesen, RN 4. fol. 529–532.* Trencsén, 1567. július 12.

Zrínyi György levele gersei Pethő Gergelynek, amelyben meginvitálja őt és feleségét aznap született gyermeke keresztelőjére, egyben felkéri őket keresztszülőknek, Csáktornya, 1620. május 3. (MNL OL, Festetics család keszthelyi levéltára, Gersei Pethő család, 29a tétel No. 29.)

időnként politikailag terhesnek is bizonyulhattak: Kassa városa 1633-ban Illésházy Gáspár leányának esküvőjén nem kívánta képviseltetni magát, ezért a városi tanács a bíró javaslatára különféle ürüggyekkel igyekezett kibújni kötelezettsége alól, követének hirtelen halálára, a küldöttek betegségére, valamint az idő elhaladtára hivatkoztak.⁹

A kutatás és a közvélemény néhány évvel ezelőttig Zrínyi Miklós születése időpontjának dátumát 1620. május 1-jére tette, helyét pedig Ozaly várába.¹⁰ Ezt az adatot éppen a most bemutatott meghívólevél módosította, amelyet Hanák Béla amatőr családtörténész tett közzé.¹¹ A levélben a friss apa, Zrínyi György hívta meg a horvátországi és magyarországi politikai életben szintúgy fontos gersei Pethő család tagját, gersei Pethő Gergelyt, Varasd vármegye alispánját fia, Miklós keresztelőjére. Sőt, nem csak a keresztelőre invitálta meg, hanem keresztszülőnek kérte fel őt és feleségét, Patatics Annát! Gersei Pethő Gergely neve nem ismeretlen a történelem iránt érdeklődők előtt, hiszen ő maga is történetíróként alkotta meg *Rövid magyar cronicáját*, amelyben a magyarok történetét meséli el a hunok Pannóniába való első bejövételétől (373) az 1626. esztendőig. Krónikájában leginkább hadi és politikai eseményekről írt, kiemelt figyelemmel kísérve az oszmánokkal vívott harcokat, de egyben világtörténeti eseményekről, például Amerika felfedezéséről is beszámolt a korszak katolikus, latinul nem tudó olvasóközönségének.¹²

A levél szövege szerint „*Myvelhogy az Vr Isten eö szenth felseghe, nagy es bölchesseghes hozzam valo kegielmes yo volthabreöll, megh lathoghathoth engemeth, az en zerelmes attiamffiammall egieöth ez may napon egy fiuy maghzattal, mellyeth, hogy eö szent fölsegheken, az theöbb kereszthin hiwey keze szamlalthasam, veghezthem keresztheleseenek napiath, yth az en Chiakhorniy varamba[n], ez yeöveö vasarnapon, az az 10. napian, ennek az yelen valo honak Majusnak. Ennek okaert keg[ye]medeth zeretettel kerem, hogy keg[ye]med ez meltho keresemnek helth adgion, es az feleöl megh nevezeth napon, es helljen, keg[ye]med komanak eyleövien, es aszoniomath eökeg[ye]meth, maghaval koma aszonnak el hozzon, kyth minden attiafiuy zeretettel megh zolgalhasam keg[ye]menek. Ezzel I[ste]n elthesen keg[ye]medeth sok esztendeigh yo egheseghben. Datum ex arce n[ost]ra Chiakhthor[niensi] 3. May A[n]o 1620.*”¹³

A meghívólevél szövege szerint Zrínyi György fia, Miklós születésének napján azon nyomban írt Pethő Gergelynek, hogy ő és felesége az ifjú Zrínyi keresztelőjén, május tizedikén Csáktornya várába jöjjön el, hogy ott az ifjú apa komájaként vegyenek részt az eseményen. E levélből derül tehát ki, hogy Zrínyi Miklós valójában Csáktornyan 1620. május 3-án látta meg a napvilágot, keresztelőjére pedig egy héttel később került sor Pethő Gergely és Patacsics Anna segédletével.

Az ifjú Zrínyi Miklós a régió legelismertebb iskoláiban, a grazi, nagyszombati és bécsi jezsuitáknál tanult, majd egy itáliai utazást követően 1637-ben már III. Ferdinánd császár kamarása volt, amely címet a korszakban a legfiatalabb magyarországi főúrként nyerhet-e el. Még gyermekként örökölhette apja királyi lovászmesteri posztját, és így azonnal az országos főméltóságok közé emelkedhetett. Három évvel később légrádi és muraközi örö-

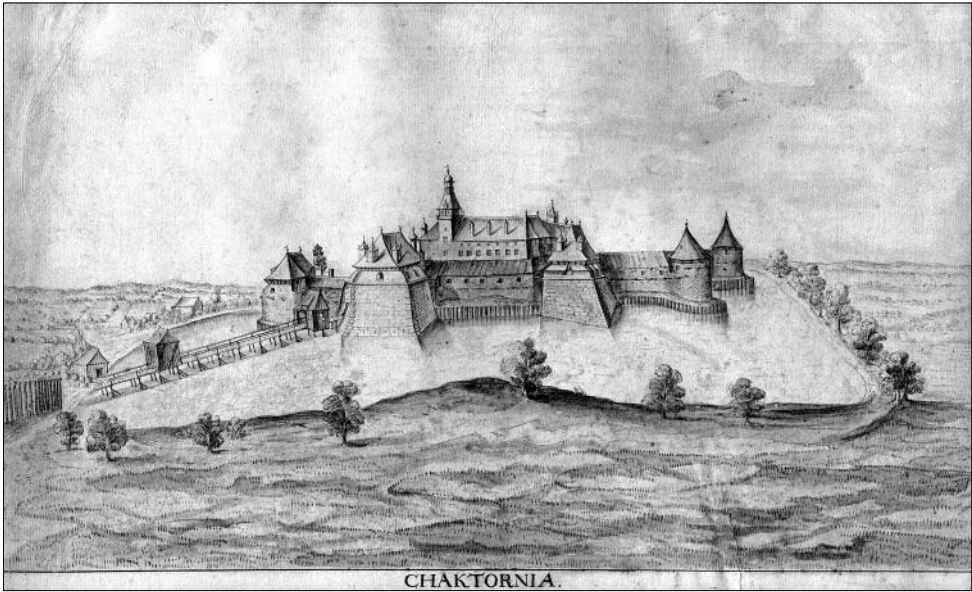
9 Archív Mesta Košice, Supplementum H. Mestské knihy a registre, Knihy mestskej administratívy, Veľká mestská kniha (Liber civitatis maior) pur. 17. fol. 208. 1633. augusztus 23.

10 Széchy Károly: Zrínyi Miklós élete és művei. [Kolozsvár], [é. n.]

11 Hanák Béla: Genealógiai tévedések a XVI–XVII. századi arisztokrata családoknál. Matrikula. A Magyar Családtörténet-kutató Egyesület kiadványa. III. 2013. 4. sz. 15–33.

12 Bartoniék Emma: Fejezetek a XVI–XVII. századi magyarországi történetírás történetéből. Budapest, 1975. 404–412.

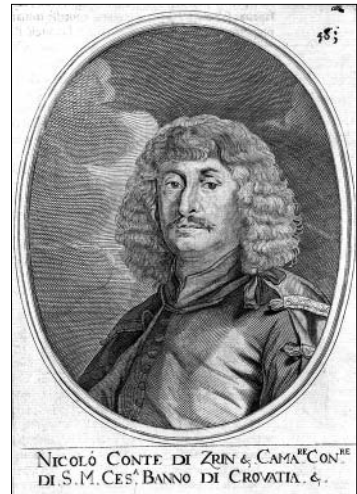
13 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Festetics család keszthelyi levéltára, Gersei Pethő család, 29a tétel No. 29.

Csáktornya vára, 1640, Johann Ledentu tusrajza
(Magyar Nemzeti Múzeum, Történelmi Képcsarnok)

kös főkapitány, aki 1642–1644-ben horvát és magyar lovasezredekkel vett részt a harmincéves háborúban. Szolgálati elismeréséről tanúskodik, hogy 1646. január 26-án a Habsburg-hadsereg vezérőrnagyává (Generalfeldwachtmeister), azaz tábornokává nevezték ki. Közel egy évtizeddel később, 1659 decemberében Zrínyi Miklós már titkos tanácsos (geheimer Rat), azaz a Habsburg Monarchia legfelső tanácsadó testületének tagja lett, amelynek az értékét jól mutatja, hogy Pálffy Pál országbíró mellett az egyetlen olyan személyként, aki nem nádorként viselte a címet. A cím azonban nem volt érték nélküli, hiszen tudjuk, hogy Zrínyi tevélegesen is részt vett a tanácskozásokon, és így (adott keretek között) befolyásolhatta a Habsburg Monarchia legfelső politikai döntéshozóit többek között az oszmánok elleni fellépés növelése érdekében.¹⁴

A bécsi udvarhoz való lojalitását és kötődését – elődjeihez hasonlóan – házasságai is növelték. Első felesége, Draskovich Mária Euzébia a Draskovich család tagjaként a horvát nemességhez is kötötte, de anyósa, az ismert stájer családból származó Anna Veronika Freiin von Eibiswald, apósa pedig a stájerországi

Zrínyi Miklós, Jan de Herdt után Franciscus van der Steen rézmetszete
(Magyar Nemzeti Múzeum, Történelmi Képcsarnok)

¹⁴ Pálffy Géza: Mellőzött magyarok? Hadikonferenciák ülésrendjei 1660–1662-ből és 1681-ből. Levéltári Közlemények 75. 2004. 47–63.

Luttenberg grófja is volt. Nem csodálhatjuk, ha az esküvőt is a Draskovichok braunecki várában, Stájerországban tartották. Miután felesége fiatalon elhunyt, második feleségét már a bécsi udvartartásból választotta. Maria Sophia Löbl édesanyja a horvát–magyar családból származó Rátkay Anna Katalin, de új apósa az a stájer származású Hans Christoph Löbl volt, aki 1629-től a bécsi helyőrség parancsnoka és egy ideig az Udvari Haditanács elnökének (a monarchia hadügyét irányító hivatal vezetőjének) tisztét is betöltötte!¹⁵

A Habsburg Monarchia legfelső politikai köreibe kiválóan integrálódott, tehetséges Zrínyi Miklós iránt az udvar is nagy bizalommal volt, hiszen az 1663–1664 fordulóján sorra kerülő oszmán ellenes hadjáratok során a fiatal Zrínyit nevezték ki a betegeskedő Wesselényi Ferenc országos főkapitány helyére, és egyben idegen hadakat bíztak a vezényletére. A sikeres téli hadjáratban betöltött szerepét olyan kiemelkedő kitüntetéssel jutalmazta a bécsi udvar, mint a spanyol *Aranygyapjas rend*, amelyet 1664. június 24-én nyert el, ezt azonban nem sokáig viselhette, mert ugyanazon év novemberében elhunyt.¹⁶

H. Németh István

„Csak jobbítsuk meg magunkat, szabjunk más rendet dolgainknak...”¹

Zrínyi Miklós és a kora újkori magyar társadalom jövőképe

Amikor Zrínyi Miklós (1620–1664) megszületett, a Magyar Királyság fővárosa már közel nyolcvan éve az Oszmán Birodalom kinevezett helytartójának, a budai pasának a székhelye volt. De nemcsak a fővárost, hanem az ország középkori szakrális központjait, Esztergomot és Kalocsát, a magyar katolikus egyház két érseki székhelyét, Székesfehérvárt, a hagyományos koronázó és királyi temetkezőhelyet is az Oszmán Birodalom tartotta megszállás alatt. Zrínyinek és kortársainak az oszmán hódítás következtében széthullott ország egyszerre volt adottság, és tapasztalat. Ez a folyamatosan védekező harcokra kényszerített ország adta a hétköznapi élet keretét. Amikor Zrínyi betöltötte huszonegyedik életévét, akkor már egy évszázada nem létezett az egységes Magyar Királyság. Területének jelentős részét, fontos kereskedelmi és kulturális központokkal, valamint az ország éléskamrájának számító legfontosabb mezőgazdasági területeket jelentő déli vármegyékkel, mint Bács, Bodrog, Szerém, Torontál, Temes, Krassó és Szörény, együtt az Oszmán Birodalom hódította meg. A nyugati és az északi vármegyék, megtartván a Magyar Királyság elnevezést, a Habsburgok dinasztikus birodalmának védőernyője alá kerültek.² Kelet-Magyarország

15 Pálffy Géza: Költő és hadvezér? Hadtörténelmi Közlemények 127. 2014. 867–880., 876.

16 Uo. 873.

1 Zrínyi Miklós: Az török áfium ellen való orvosság, avagy az töröknek magyarral való békessége ellen antidotum. In Zrínyi Miklós prózai művei. Főszerk.: Klaniczay Tibor. Szerk.: Kovács Sándor Iván. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1985. 217.

2 Pálffy Géza: A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században. Magyar Történelmi Emlékek Értekezések MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest, 2016.